

”ויצא מבית אל לזוה” (יהושע טז, ב) למהלכו של גבול בנימין-אפרים

בראש פרק טז בספר יהושע מתווה הכתוב את הגבול הדרומי של בני יוסף העולה מיריחו לבית-אל. בהמשך מהלכו של הקו מוצאים אנו את הביטוי המוקשה ”ויצא מבית-אל לזוה”. קשה להבין ביטוי זה, כיוון שהכתוב מעיד במקומות אחרים במפורש ובמודגש כי לזו ובית-אל חד הם: ”ויקרא את שם המקום בית-אל ואולם לזו שם העיר לראשנה” (בר' כח, יט). ולקמן: ”ויבא יעקב לזוה, אשר בארץ כנען היא בית-אל” (שם לה, ו). מעניין שהכתוב בשופטים א, כג אינו מסתפק בנוסח הזיהוי הקצר הרגיל, בית-אל היא לזו, אלא מאריך ומדגיש: ”ויתירו בית יוסף בבית-אל, ושם העיר לפנים לזו”. מאידך גיסא, כשהכתוב חוזר על פרשת ההתגלות בבית-אל הריהו אומר כדבר המובן מאליו: ”אל שדי נראה אלי בלזו בארץ כנען” (בר' מח, ג). אין אפוא ספק, כי לזו ובית-אל אינם אלא שני שמות של מקום אחד.

הרד”ק והגר”א תירצו את ”ויצא מבית אל לזוה” על דרך קרובה לדרש וללא זיקה לשטח ולמפת הארץ,¹ ואילו בפרשנות החדשה רווחות שתי סברות דחוקות.² האחת אומרת, כי ”ויצא מבית-אל לזוה” אינן שתי נקודות גבול, אלא הכוונה היא שהגבול יוצא מבית-אל שהיא לזו ועובר אל הגבול הארפי. כך פירש לראשונה ר' וואלף מאיר בעל הביאור ליהושע (וינה 1833), ולאחריו ארליך,³ ולאחרונה גם ז' קלאי.⁴ ואולם, אין דרכו של הכתוב לצרף-לגבב שמות בדרך זו, ואדרבה, דווקא בבית-אל מקפיד הכתוב לזהות את לזו עם בית-אל. אפילו לקמן ביהושע יח, יג, מקום שם מזוהים לכאורה שני השמות בקיצור על-ידי המלה ”היא”, הרי הזיהוי למעשה מתמשך: ”ועבר משם הגבול לזוה — אל כתף לזוה נגבה — היא בית-אל”.⁵ וממש כך גם ב”זיהוי הקצר” בבראשית לה, ו: ”ויבא יעקב לזוה אשר

1 שונה מהם, כפי הנראה, בעל מצודת דוד, ועיין לקמן הערה 9.

2 את דברי הולצינגר על אתר (H. Holzinger, *Josua, KHAT*, Tübingen 1910) לא מניתי עם הדעות, כיוון שאינם בגדר פירוש. הוא אומר: ”לזוה — תוספת חסרת שחר”. טקסט קשה אינו נעשה מובן אם מדביקים לו את הכינוי ”תוספת”, ובייחוד כשעושים זאת ללא כל אחיזה בכתבייד או בתרגומים קדמונים.

3 עיין: A. Ehrlich, *Randglossen zur hebräischen Bibel*, III, Leipzig 1910 על אתר.

4 נחלות שבטי ישראל, ירושלים תשכ”ז, עמ' 111.

5 י' קויפמן (ספר יהושע, ירושלים 1966, עמ' 212) ביאר פסוק זה אל-נכון לפי העיקרון הפרשני הרווח ”סרסה ופרשהו”, ולחינם השיג עליו קלאי (לעיל הערה 4), עמ' 111, הערה 71. לדעתי,

בארץ כנען היא בית-אל". לא מסתבר אפוא, כי דווקא בקונטקסט העלול להטעות כבפסוק הנידון מגבב הכתוב את השם, וכמקום לומר לפחות על דרך הקיצור המינימאלי: ויצא מבית-אל היא לוז, הוא אומר: "ויצא מבית-אל לזוה". על כורחנו אנו אומרים, כי לפנינו שתי נקודות גבול (ויצא... לזוה), כפי שהבינו רוב המפרשים, ואף התרגום הארמי האומר: "ונפק מבית אל ללוז".

לפי סברה דחוקה אחרת,⁶ לוז הוא שם העיר ואילו בית-אל הוא כינוי לאתר הפולחן המקודש. ואולם, דעה זו אינה עולה בקנה אחד עם המקראות הנ"ל, המזהים בכל מקום את לוז עם בית-אל ללא כל הבחנה. יתר על כן, בבראשית מח, ג מכונה דווקא האתר המקודש בשם לוז בלבד: "אל שדי נראה אלי בלוז...". ועוד, "האתר המקודש" הוא לפי דעה זו פְּרַג' פִּיתִין, כתחי ק"מ דרומה לעיר. צודק אפוא קלאי באמרו: "מקדש בית-אל והיישוב סמוכים זה לזה כל-כך, שאין להבין מה ראה הכתוב צורך להזדקק לשניהם".⁷

ואמנם, המרחקים בין נקודות הגבול גדולים בדרך-כלל פי כמה וכמה. מרחק קטן בין נקודה לנקודה (אף זה לא של חצי ק"מ) אנו מוצאים רק במקום שקו הגבול יורד לגיא ועולה להר, או משנה כיוון, כגון בירושלים: "ועלה הגבול (מעין רוגל) גי בן הנם... ועלה הגבול אל ראש ההר" (יהושע טו, ח), ואילו בין בית-אל לבין בורג' ביתין הסמוך עוברת הדרך למישרים.

והנה, נדמה כי אחד מראשוני הפרשנות המדעית – ק"פ קייל⁸ – פתח פתח צר להבנה נכונה של מקרא זה, אלא שאמר דבריו במעומעם, ללא הנמקה פרשנית-לשונית, וללא יישום גיאוגרפי-טופוגרפי נכון. לפיכך, לא עשה פירושו רושם ונשתכח. לדעתו, "ויצא מבית-אל" אין פירושו "מן העיר בית-אל" אלא "מן הקצה הדרומי של ההרים השייכים לבית-אל".⁹

נראה לי כי גרעינו של פירושו זה נכון, אלא שהוא טעון ביסוס והנמקה. בלשון פרשנינו אפשר לומר שיש כאן "מושך עצמו ואחר עמו". הפסוק שלפניו מסתיים במלים: "המדבר עלה מיריחו בהר בית-אל", והמלה "הר" מוסבה גם על בית-אל שבפסוקנו. שיעור הכתוב הוא אפוא: ויצא [מן]הר בית-אל לזוה.¹⁰ במתכוון מכנה הכתוב את העיר בשם לוז, כיוון

שינוי סדר המלים בפסוק אינו בגדר תיקון, והרכה מקראות מתפרשים בדרך זו. עיין עוד לקמן לעניין זה, בייחוד בהערה 16.

6 דומה שלראשונה הביע סברה זו גרוב: G. Grove, "Bethel" in: W. Smith (ed.), *Bible Dictionary*, Hartford 1867. בדורנו ניתן פומבי לדעה זו בפירושו של נות. ראה: M. Noth, *Das Buch Josua*, Tübingen 1953, p. 109.

7 קלאי (לעיל הערה 4), עמ' 111, הערה 72.

8 ראה: K. F. Keil, *Commentar über das Buch Josua*, Leipzig 1847 על אתר.

9 ייתכן כי זו גם כוונת בעל מצודת דוד בפירושו לפסוק (או שפירש ברוח זו את דברי רד"ק), אך דבריו קטועים ואינם ברורים כל צורכם.

10 דוגמה מעניינת לניסוח מעין זה אנו מוצאים בפסוק קשה בבראשית טו, ב: "ואנכי הולך ערירי וכן משק ביתי הוא דמשק אליעזר". הפרשנים המודרניים התלבטו הרכה בפירוש הביטוי "דמשק אליעזר", ואחדים מהם הניחוהו ללא תרגום ופירוש. ואולם, אונקלוס תרגם אל-נכון: "דמשקאה אליעזר". את הבסיס הפרשני לתרגום זה נותן הראב"ע בביאורו הקצר והקולע: "ובן" – מושך עצמו ואחר עמו... ובן משק ביתי הוא בן דמשק אליעזר".

ש"בית-אל" הוא כאן שם ההר. "הר בית-אל" הוא מושג גיאוגרפי ידוע ככתוב: "ויבחר לו שאול שלשת אלפים מישראל ויהיו עם שאול אלפים במכמש ובהר בית-אל" (שמ"א יג, ב). על היקפו של "הר בית-אל" ועל מהלך הקו נעמוד להלן.

כרם, טעות היא בידי קייל בהניחו, שהכוונה לקצה הדרומי של הר בית-אל.¹¹ ובזאת אנו מגיעים לעיקר, היינו למשמעות הגיאוגרפית-הטריטוריאלית של מקרא זה. שתי שיטות של חלוקה רוחות בקרב הפרשנים-הגיאוגרפים בדבר מהלך הגבול הצפוני של נחלת בנימין (היינו קו הגבול בין אפרים לבין בנימין). הכתוב מתווה קו זה הן בראש פרק טז (גבול הדרום של אפרים), והן בפרק יח פס' יב-יג (גבול הצפון של בנימין).

טז, א-ב	יח, יב-יג
ויצא הגורל לבני יוסף	ויהי להם (לבנימין) הגבול לפאת צפונה
מירדן יריחו	מן הירדן
למי יריחו מזרחה	ועלה הגבול אל כתף יריחו מצפון
המדבר עלה מיריחו בהר בית-אל.	ועלה בהר ימה
ויצא מבית-אל לוזא	והיו תצאתיו מדברה בית אָוֶן.
ועבר אל גבול הארפי עטרות.	ועבר משם הגבול לוזא
	אל כתף לוזא נגבה
	היא בית-אל
	וירד הגבול עטרות אדר.

לשיטתם של פ"מ אָבֶל וההולכים בדרכו,¹² מתווים הפסוקים יב-יג שבפרק יח את קו הגבול מיריחו לבית-אל. לפי תפיסה זו, יש סתירה חמורה בין תיאור זה לבין המשכו בפסוקים כב-כג, מקום שם נמנות בית-אל ועפרה עם ערי בנימין. שכן, עפרה היא לדברי הכל טיבה, השוכנת כ-7 ק"מ צפונה-מזרחה לבית-אל. כיצד יכול אפוא הכתוב לומר, כי הגבול מגיע עד בית-אל (ולא עד בכלל, לדעת רוב הסוברים כן), ולכלול אחר-כך את עפרה הרחוקה משם בחוץ הנחלה? לפיכך נוקקת סברה זו לתיאוריה של אלט,¹³ שהניח כי קו הגבול (היינו

11 הקצה הדרומי של הר בית-אל הוא, כנראה, הקשת הנוצרת על-ידי סעיפי נחל מדינה (יובל צוינית — קלט) למרגלות ההר שעליו שוכן הכפר בורקה. דרומה לשם, חבל מכמש (עיין שמ"א יג, ב. וראה דברי קלאי, לעיל הערה 4, עמ' 110-111). אותו קצה דרומי של הר בית-אל הוא בלב נחלת בנימין, ואינו יכול אפוא לשמש נקודת גבול. ועיין עוד לקמן.

12 F. M. Abel, *Géographie de la Palestine*, Paris 1933-1938, Tome 2, p. 55, carte 2 (לעיל הערה 6), עמ' 109. בעקבותיהם הלכו (בוואריאציות קלות): "אהרוני, ארץ ישראל בתקופת המקרא — גיאוגרפיה היסטורית, ירושלים 1962, עמ' 221 [= מהדורת "אפעל, ירושלים תשמ"ח, עמ' 205]; קלאי (לעיל הערה 4), עמ' 110-111. שיטה זו משתקפת גם באטלסים המקראיים, כגון: G. E. Wright, *The Westminster Historical Atlas to the Bible*, Philadelphia 1945, Plate VI; L. H. Grollenberg, *Atlas of the Bible* (Eng. tran.), London 1957, p. 60, וכמובן גם "אהרוני, אטלס כרטא לתקופת המקרא, ירושלים 1964, עמ' 53, מפה 73.

13 A. Alt, "Judah Gaue unter Josia", *PJB*, 21 (1925), p. 100; idem, "Das System der Stammesgrenzen im Buche Josua", *Sellin Festschrift*, Leipzig 1927, p. 13

יח, יב-כ) לחוד, ורשימת הערים (יח, כא-כח) לחוד. לשיטתו, תיאור קו הגבול מקורו בתעודה קדומה שנתחברה לפני תקופת המלוכה. אותה תעודה התוותה את גבולות השבטים בארץ ישראל המערבית, ואילו רשימת הערים הועתקה לכאן מתוך רשימת ערי ממלכת יהודה בימי יאשיהו.

תיאוריה שנונה זו עשתה בשעתה רושם רב ונתקבלה על דעת רבים. ואולם, באין ראיות וממצאים שיש בהם כדי לאשר את מציאותם של המקורות לתקופותיהם כפי שהניח אלט, יש להסכים עם יחזקאל קויפמן¹⁴ בקביעתו, שתיאוריה זו אינה אלא פרי דמיון, השערות על גבי הנחות.¹⁵ מכל מקום, עדיף להניח כי המחבר או עורך בר-דעת, הבקי בהפליא בפרטי הגיאוגרפיה של הארץ, אינו עשוי לסתור את דברי עצמו במסגרת של תיאור קצר המשתרע על פני ארבעה-עשר פסוקים.

סבירה יותר היא שיטתם של אותם חוקרים שהעדיפו את ההיגיון הגיאוגרפי ואת רציפות התיאור העיקרי. לדעת קויפמן וייבין, עולה קו הגבול מסביבות יריחו לעפרה (כאשר יריחו ועפרה בתוך בנימין), עוקף את עפרה מצפון, ופונה משם אל עבר בית-אל דרומה. לפי תפיסה זו, שיעורם של דברי הכתוב "ועבר משם הגבול לזוה אל כתף לזוה נגבה היא בית-אל" (יח, יג) הוא: ועבר משם הגבול נגבה לזוה, אל כתף לזוה, היא בית-אל. רוצה לומר, שאותה כתף שוכנת צפונה לבית-אל, ולפיכך בית-אל כלולה גם היא כנחלת בנימין, כמפורט שם.¹⁶

סברה זו נהירה מבחינה גיאוגרפית והיא מיישבת באורח סביר את כל ההיגדים שבפרק, אך פרטי המקראות לא נתפרשו על-ידי קויפמן וייבין כהלכה (פרט ל-יח, יג כנ"ל), ולכן נמצא גם התיאור הגיאוגרפי לוקה במידת-מה.

קודם יש לדון בביאור של "ויצא מבית-אל לזוה" (טז, ב). קויפמן בפירושו לפסוק אימץ את הביאור המוזר לפיו "בית-אל" היא, כביכול, "שטח בית הפולחן".¹⁷ על-כן הסתבך כשהגיע לביאור המלים "היא בית-אל" (יח, יג), ונזקק לתירוצו דחוק. למעלה דחינו סברה זו גם מטעמים אחרים.

אדרבה, גם ההתבוננות במהלך הנכון של הקו מבהירה היטב את המשמעות של מקרא זה, ששיעורו: "ויצא מן-הארץ בית-אל לזוה". ברם, אין הגבול יוצא מן הקצה הדרומי של הר

14 הסיפור המקראי על כיבוש הארץ, ירושלים 1955, עמ' 14 ואילך; פירושו ליהושע, עמ' 23 ואילך.

15 מלבד רשימת הגבולות העתיקה (רשימת הערים של מלכות יאשיה) מצא אלט לנכון להניח את מציאותה של תעודה אשורית שממנה העתיק, כביכול, מחבר ס' יהושע את שמות ערי הגליל שבפרק יט. ראה: A. Alt, "Eine galiläische Ortsliste in Josua 19", *ZAW*, 45 (1927) p. 59.

16 ראה דעתו של קויפמן בפירושו הנזכר ליהושע, עמ' 212, ודעתו של ש' ייבין, "בנימין", א"מ, ב, ירושלים תשי"ד, טור 274. יש מפרשים, אמנם, כי הכוונה להר השוכן דרומה לבית-אל (הכתף הדרומי של בית-אל). ואולם, אם כך, נמצאת העיר מחוץ לגבול בנימין, בניגוד לאמור בפסוק כב. לפיכך מפרשים קויפמן וייבין, בצדק, כי מלת "נגבה" אינה מוסבת על "כתף לזוה", כי אם על תחילת הפסוק, והיא מציינת את הכיוון של מהלך הקו מסביבות עפרה, כלומר: "ועבר משם הגבול נגבה", ואילו "כתף לזוה" היא צפונה לעיר. זהו, כאמור, פירוש על דרך שקדמונינו קראו לה "סרסוה ופרשהו", ואין להשיג עליו כפי שעשה קלאי (ראה לעיל הערה 5).

17 ראה הערה 6 לעיל.

בית-אל (כהשערותו של קייל), כי אם מקצהו הצפוני, היינו מהר בעל חצור. קו הגבול אינו "עוקף" סתם את עפרה כדי להכלילה בבנימין, כדברי ייבין וקויפמן, כי אם הוא עולה להר בעל חצור, מכיוון שהוא נקודת גבול גיאוגראפית-טבעית והקצה של החבל הנקרא "הר בית-אל"¹⁸. פסגה גבוהה זו (1016 מ') מתנשאת מעל פני כל הסביבה, ובזכות זאת היא משמשת נקודת גבול מרכזית ונודעת בין בנימין לבין אפרים.

ראיה מוכרעת למקומו של הר בעל חצור בגבול יש בלשון הפסוק: "ויהיו גזזים לאבשלום כבעל חצור אשר עם אפרים"¹⁹ (שמ"ב יג, כג). אמור מעתה: התיאור של נחלת בנימין ביהושע יח עקיב הנהו. רשימת הערים כוללת את בית-אל ואת עפרה, וגם קו הגבול מתאים לכך. הוא עולה מערבות יריחו לראש הר בעל חצור. יתר על כן, קו גבול זה נודע בישראל למעשה מאז ימי ההתנחלות ואף בראשית ימי המלוכה.²⁰

מהלך קו הגבול מערבות יריחו לבעל חצור מתואר בכתוב: "ועלה בהר ימה והיו תצאתיו מדברה בית און" (יח, יב). המונח "תוצאות" בתיאורי הגבולות מוסב בדרך-כלל על מקום שקו גבול ברור פוגע במדויק בגורם גיאוגראפי-טבעי ניכר וידוע כגון ים, נהר, מעיין²¹ או על מקום שבו הקו מסתיים.²² כיוון שסיום קו אין כאן, מסתבר כי "תצאתיו מדברה בית און" פירושו²³ הגבול הצפוני של מדבר בית-און, מקום שם מתנשא הר בעל חצור, העשוי לשמש נקודת גבול ברורה בדומה למעיין או לשפת ים.

אשר למדבר בית-און, אין כמעט ספק כי צודקת הגדרתו של ייבין:²⁴ "מדבר בית און שהוא המשכו הצפוני של מדבר יהודה". וכשם שמדבר בית-און הוא המשכו הצפוני של מדבר יהודה, כך הר בית-אל הוא המשכו הצפוני של הר יהודה. במובן כולל קורא הכתוב "הר יהודה" לכל הרכס של יהודה; ואולם לעתים הוא מבחין בין חלקו הנושב (היינו גב ההר ומורדותיו המערביים) לבין מורדותיו המזרחיים הצחיחים המכונים "מדבר יהודה". ממש כך משמש גם "הר בית-אל" במובן כולל, המוסב על כל חבל ההרים עד הר בעל חצור, ואולם אפשר להבחין בו בין חלקיו הנושבים לבין מורדותיו המזרחיים הצחיחים המכונים "מדבר בית און". הגבול הצפוני של החבל, הר בעל חצור, הוא ממילא גם קצהו הצפוני של מדבר בית-און השופע ממנו מזרחה ודרומה.

18 עיין למשל: א"י ברור, ארץ ישראל, תל-אביב תש"ו, עמ' 92-93.
19 "אפרים" כאן בוודאי אין משמעותו אלא נחלת אפרים ולא הר אפרים, שכן המושג הגיאוגראפי הכולל הר אפרים נרחב הרבה יותר מנחלת שבט אפרים, ובוודאי אין הוא נפסק כבעל חצור אלא הרחק משם דרומה. ועיין שופטים ד, ה.

20 זוהי ראיה נוספת לסתור את התיאוריה של אלט, המנסה לייחס עובדה זו למקור מימי יאשיהו.
21 עיין, למשל: טו, ד, ז, יא; טז, ג; יח, יט; יט, כב ועוד.

22 למשל: יח, יד.

23 קרוב לוודאי שזהו מקרא קצר, ושיעורו: והיו תוצאותיו [תוצאות] מדבר בית און, כלומר, קצהו של מדבר בית-און. מקראות לא מעטים מתפרשים בדרך זו בספר יהושע, והדוגמה הבולטת ביותר היא יג, ז-ח, מקום שם יש לקרוא את שלוש המלים "חצי השבט המנשה" פעמיים. ולא עוד, אלא שכפעם הראשונה הכוונה לחצי מנשה המערבי, ובפעם השנייה למזרחי, ועיין שם.

24 לעיל הערה 16, טור 274. זו גם דעתו של קויפמן בפירושו ליהושע על הפסוק הגידון, עמ' 212.

מעניין מבחינה זו להשוות את המקרא הנידון למקבילו בפרק טז:
 יח, יב: "ועלה בהר ימה והיו תצאתיו מדברה בית און".
 טז, א: "המדבר עלה מיריחו בהר בית-אל".

לפינו בשני המקראות "הר" ו"מדבר", וכן "הר בית-אל" ו"מדבר בית און". ההשוואה מלמדת, כי לפי הגדרת המקרא מתנשא מערבה לערבות יריחו "הר בית-אל", שמורדותיו המזרחיים נקראים "מדבר בית און".

על הגדרות פשוטות ונהירות אלה, המקובלות על גיאוגרפים וחוקרי מקרא רבים, חולק ז' קלאי,²⁵ וזאת מכוחן של שתי הנחות. האחת ספרותית, שיש להבחין – כשיטתו של אלט – בין קווי הגבולות לבין רשימת הערים וכבר דחינו אותה לעיל. והשנייה – גיאוגרפית, שיש לזהות את בית-און עם תל מרים (פחות מק"מ אחד דרומה-מערבה למכמש, אתר שאינו מתאים לשום נתון מנתוני המקרא). לפי יהושע ז, ב העי היא "עם בית און", היינו סמוכה לה מאוד. ואילו תל מרים אינו סמוך לשום אתר שאפשר לזהותו עם העי.

בפרשת מלחמת גבע – מכמש שבשמ"א יד, טו – כג, מתאר הכתוב את ההתמוטטות הגמורה של המערך הפלשתי ואת מנוסת הצבא הפלשתי, ומסכם במלים: "ויושע ה' ביום ההוא את ישראל, והמלחמה עברה את בית און" (פס' כג). הייתכן כי אחרי המפלה והמנוסה "עברה המלחמה" את תל מרים, היינו בסך הכל פחות מק"מ אחד מן המחנה הפלשתי המובס ודווקא בכיוון הבסיס הישראלי בגבע? אתמהה.

ואחרון אחרון (ובזאת חש גם קלאי): אין שום סיבה לקרוא למדבר בנימין, או לחלק ממנו, על שמו של תל מרים דווקא.

אם "בית און" אינה תל מרים, עם איזה אתר יש לזהותה? כדי לענות על כך, אין מנוס מלגעת בקיצור במחלוקת הנושנה בעניין א-תל,²⁶ אתר החפירות הגדול בין בית-אל לבין הכפר יר דָּבְנָאן. לדעת רבים (וביניהם קלאי), זהו מקומה של העי. ואולם, חפירות קראוזה-מרקה לא גילו שום שרידים מתקופת יהושע.²⁷ העיר הכנענית הגדולה והחשובה ששכנה שם בתקופת הברונזה הקדומה חרבה יותר מאלף שנה לפני יהושע (בערך 2500 לפה"ס). ועוד, לפי עדות יהושע ז, ג, יב, היתה העי עיר קטנה, ואילו העיר הכנענית של א-תל היתה גדולה וחשובה. השוואה נכונה של המקראות אל תוצאות החפירות היא המפתח לזיהוי הנכון, כפי שהוצע על-ידי גרינץ, קויפמן ודיסו.

כתחילת פרשת העי נאמר: "העי אשר עם בית און מקדם לבית-אל" (יהושע ז, ב). כאן נמנו שלושה מקומות. ואילו בהמשך הדברים אומר הכתוב: "ולא נשאר איש בעי ובית אל אשר לא יצאו אחרי ישראל" (ח, יז). הווה אומר, שרק יושבי שתי ערים יצאו, היינו יושבי העי ובית-אל. ומה באשר לבית-און? על שאלה זו עונות החפירות: בבית-און לא היו

25 לעיל הערה 4, עמ' 110: "קשה לאתר בדיוק את מקומו של מדבר בית און", ובהערה 68 שם: "אין הכרח שיהיה קשר הדוק בין מדבר לישוב אשר אליו הוא שייך" וכו'. ואין הנפתולים האלה באים אלא להציל את הזיהוי חסר-השחר של בית-און.

26 ראה ביבליוגרפיה אצל ש' ייבין, "עי, העי", א"מ, ו, ירושלים תשל"ב, טורים 181–182.

27 ראה הערך "עי" באנציקלופדיה לחפירות ארכיאולוגיות, ירושלים תשל"א, ב, עמ' 433 ואילך [וכן באנציקלופדיה החדשה לחפירות ארכיאולוגיות, ג, ירושלים 1992, עמ' 1167–1176].

אוכלוסיין, היא היתה חרבה. ומכאן כי אָ־תֵל, שחרבה לפי עדות הממצאים דורות רבים לפני יהושע, היא בית-און.²⁸ וכיוון שהיתה זו תורבה גדולה מפורסמת הנשקפת למרחוק, ציין הכתוב לסימן היכר שהעי הקטנה ישבה עם בית-און,²⁹ וזה גם הטעם שבגללו נקרא מדבר בנימין על שם בית-און, כי הוא צופה על מרחבי המדבר מזרחה. כללו של דבר, גבול בנימין-אפרים עולה מערכות יריחו לראש הר בעל חצור, שהוא קצהו הצפוני של הר בית-אל (וממילא גם של מדבר בית-און). משם הוא פונה דרומה אל עבר העיר בית-אל (= לוז). זהו פשר הכתוב: "ויצא מן הרן בית-אל לזוה". בית-אל ועפרה כלולות בנחלת בנימין, וקווי הגבול בפרק יח תואמים את רשימת המקומות בסוף הפרק.

28 לא הבאתי כאן אלא את הראיות העיקריות בעקבות החוקרים הנ"ל, לפי שאין זה המקום להיכנס בעובי הבעיה הסבוכה.

29 ואילו העי הקטנה קבורה, אל-נכון, אי-שם מתחת לבתי דיר דבואן הסמוכה, ואולי מתחת לעיים של א-תל בקרן זוית שטרם נבדקה (שהרי רוב החל לא נחפר עדיין).